

The Identity of I-san People in the Novel "Kham Ai" of Yong Yasothon

Sumalee Phonkhunsap

Program in Thai, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand
E-mail: kookkik_kb@hotmail.com

Abstract

This article aims to study the identity of I-san people in the novel "Kham Ai" of Yong Yasothon. The study revealed that the novel "Kham Ai" of Yong Yasothon presented 5 unique of identity of the local I-san people as follows : 1. Beliefs, the Isan people believed in the spirits of dead, merit and sin, the guardian spirit or Kwan and beliefs in horoscope of I-san people. 2. Regarding traditions, Twelve Annual Festival of I-san people observed one per month, The tradition "Lung Khuang" and "Ngan huern dee "3. In terms of ways of life, music, dance, costume, food and play. 4. Literature 5. Language The characteristics of identity were presented through the writer's view, characters, dialogues, scenes and Northeastern Thai dialect.

The novel "Kham Ai" of Yong Yasothon is a good novel. The characters acts as an agent of I-san people and expresses the distinctive identity through view of the I-san people.

Keywords: Identity, Local Identity, Northeast (I-san) literatures

อัตลักษณ์ชาวอีสานในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาอัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของยงค์ ยโสธร ผลการศึกษาพบว่า มีอัตลักษณ์ 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องบุญบาป ความเชื่อเรื่องขวัญ และความเชื่อเรื่องไสก 2. ด้านประเพณี ประกอบด้วย บุญฮีตสิบสอง ลงช่วง และงันเฮือนดี 3. ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประกอบด้วย ดนตรี การพ้อนรำ เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน และการละเล่น 4. ด้านวรรณกรรม 5. ด้านการใช้ภาษา สำหรับกลวิธีในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ยงค์ ยโสธรนำมาใช้ในการแต่งนวนิยาย ได้แก่ การนำเสนอผ่านมุมมองของนักเขียน การนำเสนอผ่านตัวละคร การนำเสนอผ่านฉากและบรรยากาศ และการนำเสนอผ่านภาษาไทยถิ่นอีสาน

นวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร ถือเป็นนวนิยายที่เรื่องเยี่ยม ตัวละครทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวอีสาน และแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นหลากหลายด้านผ่านมุมมองของชาวอีสานอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : อัตลักษณ์, อัตลักษณ์ถิ่น, วรรณกรรมอีสาน

บทนำ

นวนิยายจากดินแดนที่ราบสูงเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร นามปากกาของ ประยงค์ มูลสาร นักเขียนลูกอีสานจากจังหวัดยโสธร พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2531 นวนิยายเรื่องนี้จัดเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าสำหรับนักอ่านเรื่องหนึ่ง โดยได้รับรางวัลวรรณกรรมบัวหลวง ถูกจัดว่าเป็นหนังสือดี 100 ชื่อเรื่องที่เด็กและเยาวชนไทยควรอ่าน (สกว.) นอกจากนี้ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ท 101, 102)

เป็นเวลากว่า 30 ปีมาแล้วที่นวนิยายเรื่องนี้ออกสู่สายตาผู้อ่าน ผู้เขียนกล่าวว่า "คำอ้ายคือตัวแทนคนอีสานหลาย ๆ คน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 3) แม้ว่าปัจจุบันความเจริญอันเป็นผลจากการพัฒนาประเทศจะเข้าสู่สังคมอีสานมากกว่าในอดีต หากแต่ภาพชีวิตของพี่น้องชาวอีสานที่ยงค์ ยโสธร ถ่ายทอดไว้นั้น หลายสิ่งยังคงอยู่และตอกย้ำความเป็นชาวอีสาน ความเป็นท้องถิ่นแดนดินแห่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอย่างเด่นชัด

ชาวอีสานคนอื่น ๆ ก็คงเห็นเหมือนกับผมว่า สภาพแวดล้อมวัยเด็กของคนอีสานถึงแม้ลำบากยากจนแต่มันก็มีความสุขตามประสา มีชีวิตชีวา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กัน มีเพื่อนบ้านที่ดี มีความอบอุ่น มีครูอาจารย์สั่งสอน มีพระสงฆ์องค์เจ้าอบรมจิตใจให้ใฝ่ดี ประสพการณ์ด้านดี ๆ เหล่านี้ฝังอยู่ในจิตใจผม เพียงนี้ก็ผุดขึ้นมากระจำจืด ที่ผมเลือกทางสังคมนิยมก็เพราะพื้นฐานครอบครัวและสภาพแวดล้อมที่ซึมซับมาแต่วัยเด็กนั่นเอง ไม่ใช่ใครมาล้างสมอง ผมคิดว่าพื้นฐานความคิดของสังคมชนบทอีสานมีลักษณะเป็นสังคมนิยมเบื้องต้น หรือสังคมนิยมง่าย ๆ คืออยู่กันฉันพี่น้อง มีอะไรแบ่งปันกัน ความคิดเอารอดเอาเปรียบแทบไม่ปรากฏให้เห็น (ยงค์ ยโสธร, 2555: 282)

ยงค์ ยโสธร ผู้เขียนนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" นำเสนอภาพสังคม ความเป็นอยู่ของชาวอีสานจากมุมมองและขอบข่ายประสบการณ์ของคนในพื้นที่ ถ่ายทอดเรื่องราวสู่ผู้อ่านผ่านการมองเห็นตนเองและยอมรับอัตลักษณ์ (identity) ของตนเอง เขามองว่าคนอีสานมีน้ำใจและชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน นิยมหาความสุขตามประสาปรับตัวตามสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีชีวิตที่เรียบง่าย

อัตลักษณ์เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า ฉันคือใคร ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น โดยผ่านการมองเห็นตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนักใน ตัวเรานั้นคือเราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตนก็คือ การระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่งและมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ ฉันเป็นใครในสายตาคนอื่น (ศิริ นาด ปิ่นทองพันธ์, 2546: 7)

สำหรับแนวคิดในการเขียน ผมเห็นว่านวนิยายเกี่ยวกับอีสานที่ผ่านมามีมาเขียนจากมุมมองภายนอกมองเข้าไปในสังคมอีสาน บ้างก็ในฐานะนักสังเกตการณ์ ผู้เห็นอกเห็นใจ ที่มีทั้งการเรียกร้องความเป็นธรรม และทั้งชี้แนะในการต่อสู้ งานเขียนที่สะท้อนความจริงของอีสาน มีมากทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย บทกวีและบทความ ฯลฯ ทำอย่างไรจึงจะไม่ซ้ำกับงานเขียนที่มีมา ซึ่งเป็นการผลิตซ้ำที่ไม่น่าสนใจ....ผมจะไม่เขียนเพื่อชีวิต ผมจะไม่เขียนแบบร้องทุกข์ขอความเป็นธรรม หรือแบบกล่าวโทษผู้ใดทั้งสิ้น ผมจะเขียนเพื่อที่จะพบกับคนชนชั้นเดียวกับผม พุดกับพี่น้องคนยากจนของผม พุดด้วยภาษา อารมณ์ความรู้สึกของเรา ไม่เรียกร้องขอความเห็นใจจากใครทั้งสิ้น (ยงค์ ยโสธร, 2555: 283-284)

จากคำกล่าวข้างต้นผู้แต่งนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ไม่ได้มันหมายให้วรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเครื่องมือต่อสู่เรียกร้องทางการเมือง หรือต้องการความเห็นอกเห็นใจจากผู้อ่านต่อความแค้นและอดอยากของคนในสังคมชนบทอีสาน ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะให้ "คำอ้าย" นำผู้อ่านไปสู่ความรู้สึกที่จะปฏิรูปสังคม แต่อย่างไรก็ตาม นวนิยายเรื่องทำหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยมในด้านความรู้สึกคล้อยตามไปกับชะตาชีวิตตัวละคร

เสกสรร ประเสริฐกุล กล่าวว่า "ยงค์ ยโสธร" สามารถชวนผู้อ่านให้เดินตามเข้าไปรับรู้ความทุกข์ของพี่น้องชาวอีสาน โดยผู้อ่านแทบไม่รู้ตัว หรือถึงรู้ก็ไม่ต้องอึดอัดใจระแวงว่าตนเองจะถูก "ล่อลวง" ไปทำมิดีมิร้ายในทางการเมือง ในแต่ละวรรคตอนที่ผ่านไปนั้นแทบจะไม่มีคำขอร้องหรือร้องขอจากตัวละคร และนั่นยิ่งทำให้ผู้อ่านได้รับผลสะท้อนลึกซึ้ง (ยงค์ ยโสธร, 2555: 285)

นวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" เป็นวรรณกรรมของชาวอีสานที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสานในหลากหลายด้าน และมีกลวิธีการนำเสนอที่น่าสนใจ ปัจจุบันมีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ถิ่นกันมากขึ้น ทั้งการเข้าไปศึกษาถึงวิถีชีวิตผู้คนในถิ่นต่าง ๆ และการวิเคราะห์ผ่านตัวบท ได้แก่ เพลง ละคร ภาพยนตร์ โฆษณา เรื่องสั้น นวนิยาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะศึกษาอัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง คำอ้าย ของ ยงค์ ยโสธร รวมถึงกลวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องดังกล่าว ทั้งนี้จะแสดงให้เห็นถึงมุมมองของผู้แต่งชาวอีสานที่มีต่อพวกเขาเอง ทำให้ทราบถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสานผ่านนวนิยาย ตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ถิ่นของภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย และอัตลักษณ์ถิ่นที่ปรากฏในงานเขียนประเภทต่าง ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร
2. เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร

แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

แนวคิดเรื่อง อัตลักษณ์ (Identity) และอัตลักษณ์ถิ่น (Local Identity)

อัตลักษณ์ (Identity) มีรากศัพท์มาจากภาษาลาตินคำว่า Identitas เดิมใช้คำว่า Idem ซึ่งมีความหมายว่าเหมือนกัน (The Same) คำว่า "อัตลักษณ์" เป็นคำที่ใช้กันโดยทั่วไปในศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา โดยมีจุดเริ่มต้นและพัฒนาขึ้นมาในสำนักปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์โดย จอร์จ เฮอร์เบิร์ต เมด (George Herbert Mead, 1863 -1931) ที่ได้กล่าวถึงตัวตน (The Self) ว่าเป็นสมรรถนะอันเป็นของมนุษย์โดยเฉพาะในการที่จะคิดคำนึงถึงธรรมชาติและสังคมรอบตัวผ่านการสื่อสารและภาษา โดยตัวตนนั้นเกิดจากการได้รับอิทธิพลมาจากสองแนวทาง คือ อิทธิพลจากสังคมโดยตรงและอิทธิพลของตัวเอง ผ่านกระบวนการที่มีขั้นตอน 2 ด้านที่ปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ "Me" อันเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม ขณะที่ "I" เป็นพฤติกรรมและลักษณะเฉพาะตัวของบุคคล "I" และ "Me" ปฏิสัมพันธ์กันตลอดเวลาโดยที่ "I" จะทำหน้าที่ในการเชื่อมร้อย "Me" ที่หลากหลายให้เข้าด้วยกัน ตัวตนจึงสามารถยืดขยายได้ตามขอบเขตของความสัมพันธ์ตัวเราต่อสิ่งอื่น กล่าวได้ว่าแนวคิดของ Mead เป็นรากฐานและแกนความคิดสำคัญในการอธิบายแนวคิดด้วยอัตลักษณ์ในระยะต่อมา (Dorothy and et al., 1998 อ้างใน ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2548: 103)

อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการรับรู้ว่าคุณเป็นใคร เป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้ว่าเราอยู่ตรงไหน ตำแหน่งใด และมีความสัมพันธ์อย่างไรกับสังคมที่เราอยู่ ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับผู้อื่น จะทำให้ทราบว่าคนอื่นมองเราอย่างไร คนอื่นเป็นใคร หรือบอกว่าเราแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ซึ่งเป็นการแบ่งแยกโดยการใช้

ความแตกต่างเป็นจุดที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกเขาและเรา หรือพวกเขาออกจากพวกเรา นอกจากนี้อัตลักษณ์ยังเป็น
มโนทัศน์ที่ทำให้เรามีความรู้และเข้าใจในวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง

อัตลักษณ์แบ่งเป็น 2 ระดับ คือ อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคล (Individual Identity) ที่เป็นการมองตนเอง
ในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคมว่าเราเป็นใคร เช่น มองตนเองว่าเป็นคนใต้ เป็นผู้หญิง เป็น
นักศึกษา และอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม
อันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะรวมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวก
เขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบ
วัฒนธรรมของกลุ่ม (ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์, 2546: 7)

อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคลและอัตลักษณ์ร่วมทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างบุคคลและ
สังคมที่เราอยู่อาศัย นอกจากตัวเราที่เป็นผู้กำหนดการมองตนเองและการรับรู้สิ่งต่างๆเกี่ยวกับตัวเราแล้ว สิ่งที่ต้อง
คำนึงถึงคือการมีตัวตนอยู่ในสังคม และการมีส่วนร่วมในลักษณะกลุ่ม การสังกัดกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม ทำให้เกิดการ
แบ่งพวกโดยเส้นแบ่งแห่งความแตกต่าง อัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ของปัจเจกมีทั้งความแตกต่างกัน มีความ
เชื่อมโยงกัน และมีบางส่วนที่ซ้อนทับกัน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2546: 27-28)

อัตลักษณ์ถิ่น (Local Identity) เป็นมโนทัศน์ที่เกิดมาจากการแบ่งกลุ่มคนที่มีความแตกต่างและ
ระยะทางที่ห่างออกมาจากศูนย์กลาง พื้นที่ลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้เกิดความเป็นท้องถิ่น
หรือถิ่นต่าง ๆ ลักษณะของผู้คนตลอดจนสภาพแวดล้อมวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ภาษาที่ใช้สื่อสารกัน
ภายในกลุ่ม วัฒนธรรม ประเพณี สิ่งที่คนในถิ่นนั้น ๆ แสดงออกร่วมกัน ลักษณะเดียวกัน จนเรียกได้ว่าเป็นลักษณะ
ของพวกเราที่แตกต่างไปจากพวกเขา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบกันเป็นอัตลักษณ์ถิ่น

ความเหมือนกันเป็นจุดร่วมของผู้คนในท้องถิ่น การที่สมาชิกมีสำนึกร่วมกันและเข้าใจว่า “พวกเรา” มี
ลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของคนในท้องถิ่น สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถ
สร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม

การนิยามความเป็นท้องถิ่นและอัตลักษณ์ถิ่นเป็นสิ่งที่คนให้ท้องถิ่นพยายามกำหนดสร้างขึ้นและทำ
ให้สมาชิกรับรู้ยึดถือและปฏิบัติไปในทางเดียวกัน เช่น ภาษาถิ่น ภาษาเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง อัตลักษณ์ถิ่น
อย่างชัดเจน สำเนียงภาษารวดเร็ว บ่งบอกความเป็นคนถิ่นใต้ หรือภาษาถิ่นอีสานที่สำเนียงชี้ชัดถึงความเป็นลูกข้าว
เหนียว ภาษาถิ่นเหนือที่มีความไพเราะอ่อนหวาน ตลอดจนภาษากลางที่ใช้สื่อสารกันในหลายพื้นที่ในประเทศไทย
นอกจากการแบ่งภาษาถิ่นจากระดับใหญ่ ๆ ตามภูมิภาคแล้ว ยังมีภาษาถิ่นอีกหลายตระกูลที่ใช้สื่อสารกันในท้องถิ่น
ต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่าเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มคนถิ่นนั้น

นอกจากนี้ปัจจัยที่ทำให้เกิดความต่างที่ไม่ได้เกิดจากการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดแล้ว สภาพภูมิศาสตร์
ที่ตั้งของถิ่นนั้น ๆ ก็มีผลทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แต่ละถิ่นมีความแตกต่างกัน เช่น ถิ่นอีสานมีจังหวัดที่ติดริม
แม่น้ำโขงนำมาซึ่งการประกอบอาชีพหาปลา ตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับบั้งไฟพญานาคในวันขึ้น 15 ค่ำ 11 เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เก็บและรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 รวบรวมเอกสารที่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ถิ่น
 - 1.2 เก็บข้อมูลจากนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทคือ นวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร และใช้แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และอัตลักษณ์ถิ่นเป็นกรอบทฤษฎีในการศึกษา
3. นำเสนอผลการศึกษาและอภิปรายผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

1. อัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร

ผลการศึกษาอัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร พบว่ามีอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านความเชื่อ ด้านประเพณี ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ด้านวรรณกรรม และด้านการใช้ภาษา

1.1 ด้านความเชื่อ

ความเชื่อเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ได้ เนื่องจากความเชื่อมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนอีสาน ดังที่ สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์ (2543: 198) กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า “ความเชื่อเกิดจากความพยายามในการหาคำตอบในสิ่งที่ไม่รู้ โดยการคาดเดา เปรียบเทียบกับสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน บางครั้งจึงเหมือนไม่มีเหตุผล แต่บางครั้งก็ดูเหมือนจะมีเหตุผลให้น่าเชื่อถือได้ และเมื่อยังหาคำตอบที่อธิบายอย่างมีเหตุผลไม่ได้ ก็ยังคงมีความเชื่อเช่นนั้นต่อไป ความเชื่อมีอิทธิพลครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม และอาจเป็นเครื่องอธิบายวัฒนธรรมตลอดจนผลงานสร้างสรรค์ของมนุษย์ได้อีกด้วย การที่จะเข้าใจความหมายของศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตของสังคมใด จึงจำเป็นต้องเข้าใจระบบความเชื่อของสังคมนั้น ๆ เสียก่อน” ผลการศึกษาพบว่า มีความเชื่อที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ดังนี้

1.1.1 ความเชื่อเรื่องผี

ตัวอย่างที่ 1

วัดถัดมาแม่อุ้มบุญหลายกลับสู่เถียงนาคำอ้ายดีใจมากที่เห็นหน้าน้อง แต่นึกเสียใจที่ไม่เห็นควายถึกหนุ่มกลับมาด้วย แม่บอกว่ามอบให้พ่อจารย์คอนไปแล้ว คำอ้ายซักไซ้ แม่เล่าให้ฟังว่า แม่ใหญ่เฒ่าทำพิธีเข้าผีดูอาการป่วยของบุญหลาย แล้วบอกว่า ผีโคตรผีเชื่อเจ้าวงษา คือ ผีบรรพบุรุษ อยากได้ควายเพื่อมอบให้พ่อจารย์คอน ต้องหาควายไปให้ บุญหลายจึงจะหายไซ้ (ยงค์ ยโสธร, 2555: 172)

จากตัวอย่างกล่าวถึงความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องการตายของบรรพบุรุษที่แม้จะจากไปแล้วแต่ยังคงปกป้องดูแลลูกหลาน ผีเชื่อเป็นชื่อเรียกของผีบรรพบุรุษของชาวอีสาน ความเชื่อในเรื่องภูตผีอาถรรพ์กำหนดขึ้นด้วยจุดประสงค์แฝงเร้นให้เกิดการเคารพเชื่อฟังครอบครัวยุติและญาติผู้ใหญ่ จากอดีตจวบจนปัจจุบันชาวอีสานยังคงนับถือผีผสานกับความเคารพเสื่อมใสในพระพุทธศาสนา

1.1.2 ความเชื่อเรื่องบุญบาป

ตัวอย่างที่ 2

"ท่านขี้ม้ามา ให้มึงรีบไปหาหญ้าไ่ว ๆ" พ่อบอก คำอ้ายจึงได้รีบออกไปถากหญ้า จนค้ำมืด แล้วนำออกมาให้ม้าที่วัด พอกลับถึงบ้าน ก็ร่วมวงข้าวมือค้ำพอดี แล้วพ่อก็พูดว่า "หาหญ้าให้ม้าพระได้บุญมาก จะได้เกาะทางม้าขึ้นสวรรค์" ในใจของคำอ้ายนั้นอยากขี้ม้าพระมากกว่าเห็นอ้วนพีดี น่าจะขี้สบายกว่าขี้ม้าก้านกล้วย พ่อพูดต่อว่า ถ้าใครฟังเทศน์มหาชาติจบวันเดียว ตายไปจะได้พระศรีอารีย ได้พบต้นกัลปพฤกษ์สีมูเมือง นึกอะไรก็ได้สิ่งนั้น ทุกคนเท่าเทียมกันหมด ไม่มีตำมีสูง ไม่มีผู้ร้ายอ้ายขโมย ใคร ๆ ก็อยากพบพระศรีอารียทั้งนั้น จึงทำบุญพระเวสสันดรทุกปี (ยงค์ ยโสธร, 2555: 154)

ความเชื่อเรื่องบุญบาปเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา โดยมักจะเชื่อว่าผู้ที่ทำบุญก็จะได้รับสิ่งดี ๆ ตอบแทน ส่วนพวกที่ทำบาปก็จะได้รับผลกระทบจากการกระทำที่ทำไว้เช่นเดียวกัน จากตัวอย่างชาวอีสานมีความเชื่อว่ากระทำการที่เป็นกุศล เราก็จะได้รับอานิสงส์จากการกระทำนั้น เชื่อว่าจะได้ขึ้นสวรรค์ ชาวอีสานจึงนิยมการเข้าวัดทำบุญบำรุงพระพุทธศาสนาตามกำลังทรัพย์และกำลังแรงกายของตนที่พอจะทำได้

ตัวอย่างที่ 3

"พบพระกลางทาง หากินไม่โชคไม่หมานแล้ววันนี้"

"ทำไมจึงเป็นหยั่งงั้นละแม่ใหญ่"

แม่ใหญ่เดินพาลงอธิบาย "พระท่านมีศีลธรรม มีใจเมตตากรุณาสัตว์ พวกชาวบ้านเห็นพระแล้วใจอ่อน ไม่อยากฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จึงหากินไม่โชคหมาน" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 70)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นถึงวิถีของคนอีสานที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา การกระทำใด ๆ ที่เป็นบาป เช่น การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ถึงแม้ว่าจะทำเพื่อความอยู่รอด นำมาปรุงเป็นอาหารเลี้ยงชีพ แต่ผู้กระทำก็ยังคงมีความเมตตาต่อสัตว์เหล่านั้นและเกรงจะเป็นบาป

1.1.3 ความเชื่อเรื่องขวัญ

ตัวอย่างที่ 4

พอค่ำลง แม่ใหญ่ก็ทำพิธีเรียกขวัญให้หลานคนเล็ก โดยใช้ไข่ไก่ต้มหนึ่งใบ ข้าวเหนียวปั้นหนึ่งก้อน กับฝ้ายผูกแขนสองเส้น ใส่ลงในสวิงแล้วนั่งคุกเข่าซ้อนตักเอาขวัญบัวผายจากตรงพื้นดินที่หลานน้อยตก พร้อมกับพรวดเรียกขวัญไปด้วย

"มาเย้อขวัญเอย ขวัญอยู่ไรก็มาหา ขวัญอยู่นาก็มาสู่ มาอยู่กับเนื้อกับตัว มาอยู่เือนอยู่ชานนำพอนำแม่" แม่ใหญ่ซ้อนสวิงไป ปากก็พรวดเรียกขวัญไปเช่นนี้ จากนั้นจึงเอาฝ้ายผูกแขนให้บัวผาย แล้วป้อนข้าวกับไข่ให้ด้วย (ยงค์ ยโสธร, 2555: 59)

จากตัวอย่างเมื่อมีเด็กเกิดอุบัติเหตุพลัดตกจากเรือนชาน ผู้สูงอายุในบ้านก็จะทำพิธีเรียกขวัญให้กลับมาสู่ลูกหลาน การทำพิธีเป็นแบบเรียบง่าย มีไข่ไก่ต้ม ข้าวเหนียว ฝ้ายผูกแขน นอกจากนี้ยังมีสวิงอุปกรณ์ประกอบพิธีการเรียกขวัญ

การสูญเสียเป็นประเพณีอยู่ในทุกขั้นตอนชีวิตของชาวอีสาน เช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดที่ทำให้คนในครอบครัวตื่นตกใจเสียขวัญ ก็จะทำพิธีสูญเสีย รวมถึงเมื่อเด็กเกิดใหม่ มีงานแต่งงาน มีการบวช โดยจะมีหมอสวดท่องคาถาเรียกขวัญกลับคืนมา หรือสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดขวัญเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต โดยมีการผูกเชือกด้ายสีขาวที่ข้อมือผู้สูญเสียหรือผูกให้กันและกัน แสดงออกถึงสายใยแห่งความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันอย่างยิ่ง (มนตรี โคตรคันทา, 2561)

ตัวอย่างที่ 5

คำอ้ายได้ยินเสียงแม่ร้องเรียกขวัญเพื่อน ทั้งที่ไม่มีภาขวัญเป็นพิธี
"มาเยอขวัญเยอ มาอยู่เฮือนอยู่ชาน มาอยู่บ้านอยู่ช่อง ขวัญไปท่องเที่ยวไกล ไปบ้านใดเมืองใดก็ให้กลับมาอยู่นี้วันนี้ (ยงค์ ยโสธร, 2555: 118)

ตัวอย่างนี้แสดงออกถึงสายใยแห่งความผูกพันและเอื้ออาทรต่อกันของพี่น้องผองเพื่อนชาวอีสานที่แสดงออกต่อกัน เป็นการเรียกขวัญที่ไม่มีพิธีต่องใด ๆ ไม่มีแม้แต่ภาขวัญ พานบายศรี มีแต่ความรักและความจริงใจเรียกขวัญให้เพื่อนผู้ไปอยู่ต่างถิ่นฐานบ้านเกิดให้กลับมายังถิ่นอาศัยเดิมของตน

1.1.4 ความเชื่อเรื่องไสก

ตัวอย่างที่ 7

"ลูกเป็นคนหูกาง ท่าทางจะฉลาดเฉลียวดีอยู่ดอก" แม่หยุดนิกอะไรหน้อยหนึ่ง จึงกล่าวต่อ "เมื่อลูกยังแดง ๆ อยู่ ตอนนั้น แม่จะอุ้มลงเรือนครั้งแรก แม่เอากระดาษกับดินสอใส่มือให้ลูกกำไว้ แล้วอุ้มลงเรือนเอาฤกษ์เอาชัยว่าไปกายหน้า ลูกจะได้เป็นครูเป็นบา ใช้ปัญญาหากิน จำไว้ให้ดี เรียนหนังสือให้เก่ง (ยงค์ ยโสธร, 2555: 121)

จากตัวอย่างจะเห็นว่าอัตลักษณ์ของชาวอีสานคือการที่มีคติความเชื่อในเรื่องไสก หมายถึง ส่วนศักดิ์หรือคุณลักษณะที่ดีหรือไม่ดี กล่าวคือ คุณลักษณะของบุคคลว่าผู้ใดเป็นอย่างไร ถูกโฉลกหรือไม่ เป็นความเชื่อซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์มองเห็นลักษณะต่างๆ ตามสภาพธรรมชาติรูปร่าง อวัยวะที่ประกอบกันขึ้นเป็นบุคคลแล้วคาดเดาเพื่อการทำนายอุปนิสัย วาสนาอนาคตของบุคคลนั้น โดยชาวอีสานมีตำรา "โฉลกชายดีและชั่ว โฉลกหญิงดีและชั่ว" และนิทานเรื่อง "ท้าวกำพร้าว้าคำสอน" ของ น้อย ผิวนั้น ซึ่งได้ทำนายไสกหญิงดีและชั่วไว้สำหรับแนะนำผู้ชายในการเลือกผู้หญิงมาร่วมสร้างครอบครัว และมีตำราไสกชายดีและชั่ว เพื่อให้ผู้หญิงพิจารณาผู้ชายเช่นเดียวกัน

1.2 ด้านประเพณี

1.2.1 ประเพณีบุญฮีตสิบสอง

นวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" แสดงอัตลักษณ์ของชาวอีสานด้านขนบธรรมเนียมประเพณีผ่านเรื่องราวในชีวิตของตัวละครอย่างกลมกลืน กล่าวถึงประเพณีอีสานในเดือนต่าง ๆ ได้แก่ บุญข้าวจี่ในเดือนสาม บุญผะเหวดในเดือนสี่ บุญสงกรานต์ในเดือนห้า และบุญบั้งไฟในเดือนหก บุญฮีตสิบสองเป็นโอกาสอันดีที่สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญ เป็นประจำเดือนในทุก ๆ เดือนของรอบปี

บุญฮีตสิบสองมาจากคำว่า "ฮีต" หรือ "จารีต" หมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ส่วน "สิบสอง" หมายถึง จำนวนเดือน ดังนั้น "ฮีตสิบสอง" จึงหมายถึงประเพณีที่ในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ ทั้งสิบสองเดือนในรอบปี ได้แก่ เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม เดือนยี่-บุญคุณลาน เดือนสาม-บุญข้าวจี่ เดือนสี่-บุญผะเหวด เดือนห้า-บุญสงกรานต์ เดือนหก-บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด-บุญซำฮะ เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า-บุญข้าว

ประดับดิน เดือนสิบ-บุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา เดือนสิบสอง-บุญกฐิน ลักษณะเด่นเชิงรูปธรรม เป็นงานบุญประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของทางภาคอีสานที่สืบทอดมาจากบรรพกาล เช่น บุญข้าวจี่ บุญบั้งไฟ เป็นต้น ส่วนลักษณะเด่นเชิงนามธรรม เป็นการผสมผสานพิธีกรรมเรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตร เข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นอีสานปฏิบัติสืบทอดกันมา (มนตรี โคตรคันทา, 2561)

ตัวอย่างที่ 8

คำอ้ายตื่นเต็นตะลึงมองขบวนแห่บั้งไฟ ซึ่งประดับอย่างสวยงามด้วยกระดาษหลากสีล้อมระยับจับตาหญิงสาวในขบวนแห่ยิ้มระรื่น แต่งกายด้วยผ้าไหมมัดหมี่ สวยอร่าม แต่ละนางรำฟ้อนอ่อนช้อยร่ายรับลีลาเป็นจังหวะเข้ากับเสียงฆ้องกลองโหม่งตั้ง (ยงค์ ยโสธร, 2555: 18)

จากตัวอย่างกล่าวถึงบุญเดือนหกหรือประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นการทำบุญเพื่อขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล เสมือนพิธีที่เป็นความหวังของเกษตรกรชาวอีสานถือว่าเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา มีการนำบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกัน และเลี้ยงอาหารผู้ที่มาร่วมงาน ประเพณีนี้มีเสน่ห์และเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของชาวอีสาน เพราะมีการตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้ง คำเซิ้งอาจจะมีความหมายเรื่องเพศแต่ก็ไม่ระคายหูหากแต่เป็นการแสดงออกถึงความรื่นเริงรักความสนุกสนาน สำหรับการทำบุญวิสาขบูชานั้นก็มีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียน งานบุญบั้งไฟที่มีชื่อเสียงของชาวอีสานอยู่ที่จังหวัดยโสธรเพราะมีขบวนแห่ที่ยิ่งใหญ่และมีเอกลักษณ์

ตัวอย่างที่ 9

"ถ้าถึงวันบุญข้าวจี่ ไม่มีฝนฮวยฮำ เป็นว่าไม่ต้องคอยแล้ว" เสียงของพ่อใหญ่เฒ่าฟังดูแห้งแล้ง แต่คำอ้ายสนใจคำว่า "บุญข้าวจี่" มากกว่าจึงกระโดดเหยง ๆ และร้องไปด้วย "ดีใจจะได้กินข้าวจี่แซบ ๆ" เต็นไปนึกถึงคำที่เคยจำติดปากไป

"เดือนสามจะได้กินปั้นข้าวจี่ เดือนสี่จะได้แห่กัณฑ์หลอน" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 63)

จากตัวอย่างกล่าวถึงประเพณีบุญข้าวจี่หรือบุญเดือนสาม เป็นเวลาที่ชาวนาได้เสร็จสิ้นจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวและได้ข้าวขึ้นยุ้งใหม่ จึงอยากร่วมกันทำบุญข้าวจี่ถวายแก่พระสงฆ์ วันเพ็ญเดือนสามเป็นวันมาฆบูชา รุ่งขึ้นวันแรมหนึ่งค่ำ ชาวอีสานนำข้าวจี่ไปถวายพระที่วัดหรือศาลากลางหมู่บ้าน ข้าวจี่ทำจากข้าวเหนียวหนึ่งทาไข่เสียบไม้ย่างไฟ อาจจะสอดไส้เนื้ออ้อยหรือปลา รำบอง ประเพณีนี้เป็นอัตลักษณ์ที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งจัดเป็นงานเล็ก ๆ ในหมู่บ้านจนถึงงานใหญ่ระดับจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.2.2 ประเพณีลงช่วง

ตัวอย่างที่ 10

พิษร้ายของความแห้งแล้งแผ่ลามข้ามปีใหม่ ทำให้หมู่บ้านวังเดือนห้าหงอยเหงานาเศร้ายิ่งนัก พ่อบ้านและคนหนุ่มหญิงไทยแทบหมดเกลี้ยง ยามค่ำคืนหงอยเจียม ไม่ได้ยินเสียงพิณแคนดังกล่อมบ้าน ไม่ได้ยินเสียงสายหลาและเสียงหัวร่อต่อกระซิกจากลานช่วง (ยงค์ ยโสธร, 2555: 99)

ตัวอย่างกล่าวถึงการลงช่วงหรือประเพณีลงช่วงปั่นฝ้ายซึ่งเป็นประเพณีที่หนุ่มสาวชาวอีสานในอดีตปฏิบัติกันเป็นกิจวัตรประจำวัน เพราะสมัยก่อนการทอผ้า ปั่นฝ้ายเป็นงานที่หญิงสาวต้องทำทุกวัน ไม่มีเสื้อผ้าสำเร็จรูปให้ซื้อขายไว้สวมใส่เช่นในปัจจุบัน

การลงช่วงทำได้ทุกฤดูกาล ไม่ว่าจะร้อน ฝน หนาว แต่นิยมทำในยามค่ำคืนของฤดูหนาว ก่อกองไฟให้ไอร้อนและให้แสงสว่าง ส่วนฤดูร้อนก็อาศัยแสงไฟจากตะเกียง เวลาที่เริ่มต้นทำกิจกรรมคือหลังจากรับประทานอาหารเย็นเสร็จ ดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้าเป็นเวลาของการลงช่วง ลานช่วงเป็นเสมือนสถานที่นัดหมาย พบปะของหนุ่มสาว เพื่อเป็นโอกาสในการสานสัมพันธ์กันต่อไปจนบางครั้งถึงขั้นลงเอยด้วยการแต่งงาน

1.2.3 ประเพณีจันทน์ฮีอนดี

ตัวอย่างที่ 10

คำอ้ายฟังบ้างไม่ฟังบ้าง ใจนี้ก็อยากจะดูพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ เล่น "จันทน์ฮีอนดี" กันมากกว่า ก่อนนี้เวลาคนหามศพศพผ่านหน้าบ้านไป คำอ้ายไม่ยอมมอง เพราะกลัวภาพโลงศพจะติดตาในเวลาอน แต่ขณะนี้เห็นศพของคน คำอ้ายก็ไล่ชิดมาแต่ก่อนแต่ออก นอกจากไม่กลัวแล้ว ยังรู้สึกอบอุ่น คล้ายกับว่าแม่ใหญ่ยังอยู่ด้วย มิได้จากไปไหน ใคร ๆ ก็มาห้อมล้อม สักประเดี๋ยวหนุ่มสาวก็ทยอยกันมา

การ "จันทน์ฮีอนดี" เป็นประเพณีที่มีมานาน เพื่อนบ้านมาเป็นเพื่อนเรือนศพไม่ให้เสียให้เหงาเศร้าโศกจนเกินไป (ยงค์ ยโสธร, 2555: 240)

จากตัวอย่างกล่าวถึงประเพณีโบราณของชาวอีสานคือ ประเพณีจันทน์ฮีอนดี หมายถึง มีการละเล่นรื่นเริงบนเรือนมีคนตาย มีหมอลำหมอแคนเล่นขับลำคลอแคน มีอ่านหนังสือกาพย์กลอนวรรณกรรม เช่น สิ้นไซ, การะเกด ฯลฯ แล้วมีเล่นต่าง ๆ จันทน์ฮีอนดีในอีสานและในกลุ่มผู้ไท เป็นพิธีกรรมสืบเนื่องจากชุมชนดึกดำบรรพ์หลายพันปีมาแล้ว จากนั้นส่งทอดไม่ขาดสายสู่ชุมชนบ้านเมืองปัจจุบัน นับเป็นต้นทางงานศพของไทยซึ่งพบทั่วไปแต่ที่สำคัญมีในวรรณกรรมราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น อิเหนา ขุนช้างขุนแผน เป็นต้น (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2560)

1.3 ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่

1.3.1 ดนตรี

ตัวอย่างที่ 11

เสียงแคนเสียงพิณมีมนต์ดึงดูดใจ มีเสน่ห์แห่งเสียงและลีลาคล้ายคลึงกับความสวยของเอื้องจำปี ที่ดึงดูดหนุ่มต่างบ้านให้เดินฝ่าลมหนาวข้ามมิดมาเกี่ยวพาราสิถึงช่วงนี้ (ยงค์ ยโสธร, 2555: 184)

คืนหนึ่ง คำอ้ายขอให้ทิดสีทาฝึกเป่าแคนให้ ทิดหนุ่มหมอแคนก็ใจดี ไม่มีหวงวิชา เขาสอนให้คำอ้ายวางนิ้วเป่าลมและไล่นิ้วไปตามรูลูกแคน

"หัดเป่าทางภูไทหน่อยก่อน มันจึงเป่าง่าย" ทิดสีทาพูดเบา ๆ พลังจับนิ้วเด็กน้อยวางลงรูลูกแคนสี่-ห้าลูก "เอ้าเป่าดู" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 184)

ตัวอย่างนี้กล่าวถึงเครื่องดนตรีที่เป็นอัตลักษณ์ของอีสาน นั่นคือ แคน อาจกล่าวได้ว่าแคนเสมือนท่วงทำนองของชาวอีสาน ด้วยรูปทรง ผิวสัมผัส และสีของไม้ไฟ ให้เสียงที่เป็นเอกลักษณ์ที่เครื่องดนตรีประเภทอื่นทำไม่ได้ คือ การผสมเสียงจากท่อเสียงแต่ละท่อโดยอาศัยชั้นคู่เสียงธรรมชาติ อีกทั้งยังมีมาตราเสียงและกลุ่มเสียงเป็นเครื่องยืนยันอัตลักษณ์ นอกจากนี้แคนยังเป็นเครื่องดนตรีที่ผูกพันและเชื่อมโยงกับประเพณีของอีสาน ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมปัญญาที่สะท้อนความสนุกสนานของชาวอีสาน

1.3.2 การฟ้อนรำ

ตัวอย่างที่ 12

"ให้พวกเขาซ้อมฟ้อนรำไว้ด้วย เวลาแก่แก้มท์หลอนจะได้ฟ้อนออกหน้าต้นแก้มท์" ครูใหญ่พูด (ยงค์ ยโสธร, 2555: 252)

สองสามคืนต่อมา จันจึงได้ร่วมลงซ้อมฟ้อนรำกับเพื่อน ๆ คำอ้ายติดพันเป็นทำนองลำเพลินบ้าง ลำภูไทยบ้าง จันกับแ้วเป็นหัวหน้าเพื่อน ๆ ฟ้อนรำ จันลำเพลินและภูไทยได้ดี (ยงค์ ยโสธร, 2555: 253)

ภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยล้วนแต่มีการแสดง การร้องรำทำนอง อันแสดงออกถึงความร่าเริงและความสวยงาม ภาคอีสานมีการฟ้อนรำหลากหลายรูปแบบ จากตัวอย่างกล่าวถึงการฟ้อนภูไทย ซึ่งเป็นนาฏศิลป์ที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวอีสาน

ฟ้อนภูไทย เป็นฟ้อนที่งดงามและเก่าแก่ ถือว่าเป็นนาฏศิลป์ที่มีชื่อเสียงของชาวภูไทย เนื่องจากชาวภูไทยอาศัยกระจัดกระจายหลายพื้นที่ในอีสาน จึงจำแนกประเภทการฟ้อนภูไทยตามพื้นที่ ซึ่งในแต่ละพื้นที่จะมีลีลาการฟ้อนที่แตกต่างกัน การฟ้อนภูไทยจะฟ้อนในงานมงคลและงานบุญ เช่น บุญมหาชาติ ในการทำบุญแต่ละครั้งหลังวันทำบุญจะมีการแห่ปัจจัยไปวัด การแห่ขนะไปทำบุญและการแห่หลังทำบุญนี้เองที่ทำให้เกิดฟ้อนภูไทยขึ้น (มนตรี โคตรคันทา, 2561)

1.3.3 เครื่องแต่งกาย

ตัวอย่างที่ 13

วันนี้ แม่แต่งตัวสวยด้วยผ้าไหมมัดหมี่ เหมือนพวกสาวเซ็งบั้งไฟแต่งกัน (ยงค์ ยโสธร, 2555: 19)

อาชีพหนึ่งของชาวชนบทในภาคอีสาน คือ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ผ้าไหมเป็นงานหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของชาวอีสาน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาชาวอีสานที่มีความสามารถในการทอผ้าไหมได้สวยงามและสร้างสรรค์ลายผ้าไหมมัดหมี่ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ผู้หญิงอีสานมักจะใส่ผ้าไหมมัดหมี่เวลาที่มีงานสำคัญ โอกาสพิเศษ และงานบุญประเพณีต่าง ๆ

1.3.4 อาหารการกิน

ถึงแม้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเป็นภูมิภาคที่ค่อนข้างแห้งแล้ง แต่ชาวอีสานก็มีการปรับตัวและหาอาหารตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นที่พวกเขาอาศัยอยู่ กล่าวคือกลุ่มที่ตั้งชุมชนตามริมฝั่งแม่น้ำก็มักจะทำนาปลูกข้าว จับสัตว์น้ำเป็นอาหาร ส่วนกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานตามที่ราบสูงหรือโคกจะการเลี้ยงชีพด้วยอาหารป่า ล่าสัตว์ เป็นต้น

ตัวอย่างที่ 14

"ดูน้องให้ดี แม่จะไปเหยยไข่มดแดงมาสูกิน กางเกงก็ซื้อให้แล้ว ให้มันได้การไ้งานหนอย อย่าเอาแต่เล่นมากนัก" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 11)

สมหมายเคี้ยวหยับ ๆ หยดกวนทันที แม่เป้งมดแดงเป็นสัตว์ปีกสีเขียวอ่อน ตัวเท่าหัวไม้ขีดไฟ เกิดแต่รังมดแดงตามต้นไม้ และเกิดในยามมดแดงออกไข่ มักจะปลิวตามสายลมต้นฤดูฝน มีรสชาติเปรี้ยว ๆ มัน ๆ อร่อยดี (ยงค์ ยโสธร, 2555: 12)

ตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงอาหารป่าตามฤดูกาลของชาวอีสาน นั่นคือ ไข่มดแดง เป็นอาหารที่นิยมนำมาปรุงด้วยการก้อยหรือการไม่ปรุงให้สุก เรียกว่า ก้อยไข่มดแดง รวมถึงนำมาปรุงเป็นเมนูชนิดอื่น ๆ ได้อีกมากมาย

ชาวอีสานจะเลือกวิธีการปรุงอาหารที่เหมาะสมกับชนิดของวัตถุดิบ จะเห็นว่าวิธีปรุงอาหารพื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะแตกต่างกัน มีความสอดคล้องกับธรรมชาติและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ

ตัวอย่างที่ 15

"ปีนี้ ไม่ได้กินอึ่งเลย" คำอ้ายพูด

"ใช่แล้ว ผักหญ้าก็หายาก ไม่มีฝนซะแล้ว อะไร ๆ ก็อดอยากหมด" แล้วแม่ใหญ่ก็เปิดฝาซังดู

"ดูซิ" หาตั้งครึ่งค่อนวัน ได้แมงจิ้งจอกน้อย ไม่ถึงยี่สิบตัว พรุ่งนี้เช้าจะเอาอะไรไปถวายจิ้งหรีดพระดีล่ะ"

(ยงค์ ยโสธร, 2555: 71)

ตัวอย่างนี้แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวอีสานในการหาอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติมารับประทาน ทั้งอึ่งแมงจิ้งจอก แต่ในยามฝนแล้งสัตว์เหล่านี้กลายเป็นของหายาก นอกจากนี้ยังแสดงถึงความผูกพันระหว่างคนกับวัดและการนำอาหารไปถวายพระสงฆ์ ตามชนบทที่อาจจะไม่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าวปลาอาหารแต่ชาวบ้านไม่เคยขาดการจากปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดี

ตัวอย่างที่ 16

พอดีแม่ถือสวิงหัวครกกลับจากหาซ็อน "ฮวก" หรือลูกอ๊อด ที่กันทุ่งผ่านมาพบเข้า แล้วร้องถาม

"เป็นยังงี้ ไถไม่ได้รี" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 169)

ตัวอย่างนี้จะเห็นว่าชาวอีสานมีชีวิตที่เรียบง่าย อาหารที่ได้มาจากท้องทุ่ง "ฮวก" หรือลูกอ๊อด เป็นอาหารที่นิยมนำมาหมกให้สุกเรียกว่า "หมกฮวก" ทานคู่กับข้าวเหนียวเข้ากันดี เป็นอาหารพื้นบ้านอีสานที่หาง่ายแต่วัตถุดิบอย่างฮวกต้องรอให้ถึงฤดูกาลจึงจะหารับประทานได้ง่าย

ตัวอย่างที่ 17

คำอ้ายฝันใจเดินเลยเข้าครัวหากินข้าว แม่ใหญ่กำลังนั่งสาวไหมงุด ๆ อยู่หน้าหม้อและเรือนไฟ เยกหน้าพูดว่า

"คั่วตักแต่อยู่บนหิ้งนั่น เอามากินสิ"

คำอ้ายรีบคว้าถ้วย "ตักแต่คั่ว" ลงมากิน ไม่เงยหน้าเงยตามองใคร (ยงค์ ยโสธร, 2555: 179)

ตักแต่หนอนตัวไหมนิยมนำมาคั่วหรือทอด ตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงอาหารอีสานที่มาจากวิถีชีวิตและอาชีพการทอผ้าไหม ตักแต่เป็นอาหารที่มีโปรตีนสูงและยังมีสรรพคุณในการป้องกันโรคได้ด้วย

1.3.5 การละเล่น

ตัวอย่างที่ 18

คืนสุดท้ายนี้ ทิดสีกับจารย์ท่าโตนชวนเล่น "ต่อไก่" เด็กเล่นได้ หนุ่มสาวเล่นดี การเล่นต่อไก่แบ่งเป็นสองฝ่าย ใช้ส้อมไก่เป็นอุปกรณ์การเล่น แบ่งกลุ่มไปอยู่คนละข้าง เล่นกันกลางถนนมืดสลัว ไม่ต้องใช้ไฟฟ้ ให้แต่ละฝ่ายเลือกว่าเป็นใคร บอกชื่อถูกก็ได้ไก่ไป ผลัดกันต่อผลัดกันเป็นไก่ จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหมดไก่ถือว่าแพ้ ฝ่ายชนะจะให้ฝ่ายแพ้อะไรก็ว่าไป เช่น ให้ออกไข่ ให้ไก่ตีกัน หรือตีปีกชนพร้อม ๆ กัน (ยงค์ ยโสธร, 2555: 206)

จากตัวอย่างกล่าวถึงการละเล่นพื้นบ้านอีสานเรียกว่า "ต่อไก่" นิยมเล่นบริเวณลานกว้าง ๆ หรือ เดินในภาษาอีสาน โดยแบ่งผู้เล่นออกเป็นสองฝ่าย และผลัดกันถามตอบ เช่น

"ไก่โตนี้ ได้มาแต่ไส"

"ได้มาแต่วัด"

"ซันซัด ๆ ให้อีกนี่องฟ้งแหน" ผลัดกันต่อผลัดกันเป็นไก่จนกว่าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะหมดไก่ ถือว่าแพ้

1.4 ด้านวรรณกรรม

ตัวอย่างที่ 19

คินนี้ พ่อมืออารมณ์ดีเป็นพิเศษ เล่านิทานเรื่อง "ผาแดงนางไอ่" ให้คำอ้ายฟังก่อนนอนว่า นานมาแล้ว ยังมีเม็งใหญ่กว้างเรียกชื่อว่า "หนองหาร" มีพระยาขอมนั่งเมืองเป็นเจ้า ท้าวก็มีลูกสาวห้าแสนห้าพันชื่อ "นางไอ่" ไผ่ ๆ ก็ยกย่องลือชื่อว่างาม ใคร ๆ ก็อยากได้นางไอ่เป็นเมีย พระยาขอมไม่รู้จะยกให้ใครดี เพราะมีทั้งนาค ทั้งมนุษย์ หนุมลูกเจ้าเมืองกับหนุมลูกพ่อนาหมาเต่า รุมต้อมเข้าตอมนางไอ่ลูกสาวตน จึงจัดให้มีการแข่งขันบั้งไฟแสนขึ้น สัญญาว่าบั้งไฟของใครขึ้นสูงกว่าคนอื่น คนนั้นจะได้นางไอ่เป็นเมีย (ยงค์ ยโสธร, 2555: 16)

จากตัวอย่างเป็นนิทานพื้นบ้านภาคอีสานและตำนานแห่งหนองหาน จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นทะเลน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ตำนานรักเรื่องนี้ชาวอีสานรู้จักกันเป็นอย่างดี วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องนี้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับประเพณีบั้งไฟอีกด้วย เนื้อเรื่องกล่าวถึงโศกนาฏกรรมความรัก ผงความเชื่อเรื่องอดีตชาติ ให้แง่คิดเรื่องความแค้น ความทุกข์และต้นเหตุแห่งการเกิดทุกข์

ตัวอย่างที่ 20

ลานช่วงแห่งนี้มีเอื้อยจำปีผู้มีผิวเนียนสะอ้านจุดดอกนางอ้ว ดึงดูคนหนุ่มให้มารุมมาต้อมทุกคืน คำอ้ายได้ฟังเสียงแคนเสียงพิณไพเราะเสนาะหูไม่เคยขาด (ยงค์ ยโสธร, 2555: 47)

รูปสมบัติของตัวละครทั้งฝ่ายพระเอกและนางเอกในวรรณกรรมอีสาน (ไม่นับรวมตัวละครแนวแหวกขนบ) ที่กวีเสกสรรปั้นแต่งขึ้นล้วนแต่มีรลัษณ์ดีทั้งยังมีรูปร่าง ตัวอย่างเช่น ตัวละครจากวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวอีสานเรื่อง ชูลูและนางอ้ว โดยกวีได้ชมความงามของตัวละคร คือ ชูลูและนางอ้วไว้อย่างละเอียด ทำให้เราสามารถทราบได้ว่า คนอีสานในสมัยนั้นมีค่านิยมเกี่ยวกับหญิงงามและชายงามอย่างไร ดังที่กวีกล่าวว่า

บัดนี้จักกล่าวถึง	ทองสีเจ้า	เทวีพญาใหญ่	ก่อนแล้ว
นางก็	ทรงครรภน้อย	ละดูถ้วนแก่ม่า	
ก็จริง	ประสูติลูกน้อย	นามหน่อลำฉิ่ง	
	คิงขาวสม	เกิงปูนลำกล้วย	
มีทั้ง	ผมดกตัว	เหลือทองน้อยอ่อน	
มีทั้ง	คอกลมป่อง	เอิกขาวแวงแก้ว	

(คะนิงชัย วีริยะสุนทร. 2532)

ความตอนนั้นก็กล่าวถึง นางทองสีได้ให้กำเนิดทารกเพศหญิงซึ่งก็คือนางอ้วว่า มีผิวพรรณขาวใสงามปานลำต้นกล้วย และมีผมดกดำเงางาม ลำคอที่กลมเป็นปล้อง ออกขาว และมีเอวที่คอดกัว ซึ่งเป็นลักษณะของหญิงที่สวยงาม

ตัวอย่างที่ 21

คำอ้ายมองพ่อด้วยความชื่นชม พ่อช่างเก่งไปทุกอย่าง อ่านตัวอักษรขยุกขยิกก็ได้ แล้วยังเทศน์เหมือนพระตามวัดได้อีกด้วย พ่อเห็นลูกชายสนใจก็คุยต่อ

"ตัวธรรมที่วัดจารเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ ถ้าใครอ่านได้ก็จะรู้เรื่องพระเวสสันดร เรื่องจำปาสี่ต้น ท้าวกำกาค่า นิทานต่าง ๆ มีหมดนั่นแหละ"

"โตขึ้นข้อยจะอ่านให้ได้ ข้อยนิทาน" คำอ้ายพูดจริงจังพลางนึกว่า พ่ออ่านตัวธรรมในวัดได้นั่นเอง จึงมีนิทานเล่าให้ฟังไม่รู้หมดรู้สิ้น (ยงค์ ยโสธร, 2555: 123)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ด้านภาษาของชาวอีสานคือ การที่มีตัวอักษรใช้เขียนเป็นของตนเองนั่นคือ ตัวอักษรธรรมสำหรับเขียนเรื่องราวที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ อักษรไทยน้อยเขียนเรื่องเกี่ยวกับทางโลกต่าง ๆ เช่น โหราศาสตร์ วรรณคดี ตำนาน กฎหมาย ตำรายา เป็นต้น แต่บางครั้งตัวอักษรธรรมก็นำมาใช้เขียนในเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดี ตำรายา ด้วยอักษรเหล่านี้ใช้วิธีการจารลงบนใบลาน เนื่องจากสมัยก่อนยังไม่มีการดาษใช้

ภาษาไทยถิ่นอีสาน (Northeastern Thai Dialect) ได้แก่ ภาษาลาวที่พูดโดยคนไทยส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นภาษาที่มีอักษรใช้อยู่ 2 ชนิด เรียกว่า "อักษรธรรม" และ "อักษรไทยน้อย" (เรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์, 2531: 135 - 136)

1.5 ด้านการใช้ภาษา

วิณา วิสเพ็ญ (2550: 22-23) กล่าวว่า ภาคอีสานมีภาษาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน โดยภาษาพูดจะมีหลายภาษาตามความหลากหลายของผู้คนตามกลุ่มชาติพันธุ์

ภาษาไทยถิ่นอีสานถือเป็นเครื่องมือบันทึกประสบการณ์ของบรรพบุรุษในท้องถิ่นอีสานที่สืบทอดกันมานับเป็นระยะเวลาหลายร้อยปี ภาษาไทยถิ่นอีสานนั้นเป็นมรดกอันล้ำค่าของของอีสานที่สะท้อนค่านิยม ความรู้สึกนึกคิด สติปัญญา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานทั้งหมด (วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, 2550: 1)

ตัวอย่างที่ 22

คำอ้ายคิดไปไกลถึงบ้านใหม่ ซึ่งผู้ใหญ่ชอบพูดให้ได้ยินอยู่เสมอว่ามันเป็นดินแดนอันอุดมสมบูรณ์เหลือล้น

"ดินดำน้ำชุ่ม ปลาชุมบ่อนคือแซ่แกว่งทาง ปลานางบ่อนคือขางฟาลัน จักจันร้องคือซ้องลันยาม" (ยงค์ ยโสธร, 2555: 102)

ตัวอย่างผู้แต่งใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในบทสนทนาของตัวละคร โดยบริบทนี้ คำว่า "คือ" ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง "เหมือน" กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินแดนที่ชาวอีสานฝันถึง ฝนตกต้องตามฤดูกาลมีข้าวปลาอาหารไม่ขาดแคลน ซึ่งขัดแย้งกับภาพความจริงที่ชาวอีสานต้องเผชิญตามที่ผู้แต่งบรรยายไว้

ตัวอย่างที่ 23

"สอย ๆ สาวซ่าน้อยอยากได้ผัวครุ ราษฎรคือกุสึให้เอาซี้บ้อ" สอยแล้วก็แซวต่อ "ออกมาอีกอีนางอ้ายสิให้วงข้างไปฝากพ่อ" มีเสียงกระหึบเท้า 2-3 ที

"ไม่น่าฟังเลย"

"ม่วนอีหลี" คำอ้ายพูดตามใจ จันผลักร่างคำอ้ายจนเซ

"มึงว่าม่วนก็วิ่งเข้าไปหามันซะ ลำบ้า ๆ ถ้ากูเป็นหมอลำ กูไม่ลำหยั่งงี้ดอก"

คำอ้ายเกาหัวยื่นจ้องหน้าจันเขม็ง "มันลำเดินดงเดินทุ่งจะว่าลำบ้า ๆ ยังไง"

จันจ้องตาวาวเหมือนแมวจะข่วนหมา "มันไม่ได้ลำเดินดงเฉย ๆ ดอก มันลำออกนอกทางด้วย มึงไม่ได้ยินรี"

(ยงค์ ยโสธร, 2555: 274)

จากตัวอย่างผู้แต่งกล่าวถึงคำสอยอีสาน "สอย" เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่แฝงไปด้วยอารมณ์ขันของชาวอีสาน และสามารถสร้างสรรค์ภาษาในคำสอยได้อย่างอิสระเสรีและมีเนื้อหาที่หลากหลายเข้ากับสถานการณ์และบริบท

2. กลวิธีในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสาน

กลวิธีในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ยังค์ ยโสธรนำมาใช้ในการแตงนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ได้แก่ 1. การนำเสนอผ่านมุมมองของนักเขียน 2. การนำเสนอผ่านตัวละคร 3. การนำเสนอผ่านฉากและบรรยากาศ 4. การนำเสนอผ่านภาษาไทยถิ่นอีสาน ดังนี้

2.1 การนำเสนอผ่านมุมมองของนักเขียน เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานผ่านมุมมองของผู้เขียนโดยไม่ระบุผู้เล่าเรื่อง ใช้การบรรยายอย่างผู้รู้ทุกแง่มุม ตัวอย่างเช่น

บัดนี้ เรือนคำอ้ายกลายเป็นเรือนหลังเล็ก ๆ ห้องเดียวอุดอู้ แออัดไปด้วยข้าวของเครื่องใช้ มุงตบหญ้า กั้นฝาตีบตอง มีخانเล็ก ๆ ยื่นไปข้างหน้า จะอาศัยไปอีกนานเท่าไรก็ไม่รู้ มันคล้ายรังหนูมากกว่าจะเป็นที่อยู่ของคนหกชีวิต (ยงค์ ยโสธร, 2555: 180)

2.2 การนำเสนอผ่านตัวละคร ผู้เขียนนำเสนออัตลักษณ์ชาวอีสานผ่านตัวละครในเรื่อง ทั้งพ่อแม่ ผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาว และเน้นตัวละครเด็กชายที่ชื่อ "คำอ้าย" ซึ่งเป็นตัวละครหลัก ตัวอย่างเช่น

คำอ้ายกอดวิไลที่เดินผ่านหน้าด้วยความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ท่วมใจ เพื่อนคนนี้เคยต่อยตีกันมา ถึงเลือดถึงเนื้อ ตอนหลังเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน นับเป็นเพื่อนรักเพื่อนแค้นที่มีอะไรผูกพันจิตใจมากกว่าคนอื่น ๆ แต่นี้ต่อไปคงไม่ได้เล่นหัวกันอีกแล้ว เจ้าโลลิ้มหลับมีสีหน้าหงอย ๆ พูดเสียงอ่อย ๆ พลงจับมือคำอ้ายแน่น

"มายามกุ่มงัดเออเสี้ยวเอ๊ย"

"เอ้อ กูจะมาทำมึงชกอีก" คำอ้ายกัดฟันพูดด้วยน้ำตาคลอ (ยงค์ ยโสธร, 2555: 213)

2.3 การนำเสนอผ่านฉากและบรรยากาศ ผู้แตงเน้นการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านการบรรยายฉากและบรรยากาศในเรื่อง ซึ่งจะเป็นการบรรยายเกี่ยวกับประเพณีและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ตัวอย่างเช่น

บ่ายวานนี้ อันเป็นวันโฮมบุญ คำอ้ายถือขันยาสูบและกาน้ำเดินตามพ่อออกสู่วัด พ่อหอบเสื่อและหมอน เพื่ออุปฐากพระต่างวัด ซึ่งพ่อจับฉลากกัณฑ์เทศน์ไว้ ถวายของพระแล้ว พ่อยังนั่งสนทนากับพระต่อ คำอ้ายปลื้มตัวมาดูภาพวาดเรื่องราวในประวัติพระเวสสันดร บนแผ่นผ้าผืนยาวที่แขวนล้อมศาลานี้ ดูไม่ทันอิม พ่อก็ตามเรียกใช้ ให้ไปลากหญ้าแพรกที่ทุ่งนามาให้ม้าพระกิน (ยงค์ ยโสธร, 2555: 154)

2.4 การนำเสนอผ่านภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานผ่านภาษาไทยถิ่นอีสานในบทบรรยายและบทสนทนาของตัวละครช่วยให้เกิดความสมจริงมากยิ่งขึ้น ส่วนใหญ่ผู้แตงจะให้คำอธิบายความหมายของคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นอีสานไว้ในการบรรยายเรื่อง ตัวอย่างเช่น

จารย์ห้าโตนผู้เคยมีประวัติในการ "โตน" หรือกระโดดลงเรือนหนีพริ้วไต้พ่อของสาวคนหนึ่งมาแล้ว

(ยงค์ ยโสธร, 2555: 152)

สรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" ของ ยงค์ ยโสธร ผลการศึกษาพบว่า มีอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1. ด้านความเชื่อ ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องบุญบาป ความเชื่อเรื่องขวัญ และความเชื่อเรื่องโสก 2. ด้านประเพณี ประกอบด้วย บุญฮีตสิบสอง ลงช่วง และงานเฮือนดี 3. ด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประกอบด้วย ดนตรี การฟ้อนรำ เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน และการละเล่น 4. ด้านวรรณกรรม 5. ด้านการใช้ภาษา ส่วนกลวิธีในการนำเสนออัตลักษณ์ของชาวอีสานที่ยงค์ ยโสธรนำมาใช้ในการแต่งนวนิยาย ได้แก่ 1. การนำเสนอผ่านมุมมองของนักเขียน 2. การนำเสนอผ่านตัวละคร 3. การนำเสนอผ่านฉากและบรรยากาศ 4. การนำเสนอผ่านภาษาไทยถิ่นอีสาน

บทเชิงคดีเรื่องนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสานแต่ผู้แต่งยังบรรจุถ่ายทอดภาพชีวิตในนวนิยายเรื่อง "คำอ้าย" โดยใช้ภาพที่สวยงามและสื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพตามจินตนาการของผู้แต่ง ความสมจริงเกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน สภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อบางอย่างยังคงไว้ไม่ต่างจากอดีต ผู้แต่งใช้มุมมองจากคนใน เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า ฉันทคือใคร ชาวอีสานเป็นอย่างไร มีมีโนทัศน์ที่เข้าใจและรับรู้วัฒนธรรมของตนเองเป็นอย่างดี

ผู้แต่งแทรกภาษาไทยถิ่นอีสานไว้ในบทสนทนาของตัวละครเพื่อแสดงอัตลักษณ์ด้านภาษาถิ่นซึ่งเป็นการภูมิใจของชาวอีสาน แม้แต่ชื่อเรื่อง "คำอ้าย" ซึ่งเป็นชื่อของตัวละครหลักก็บ่งชี้ความเป็นลูกอีสานแห่งแดนที่ราบสูงอย่างชัดเจน การใช้ภาษาของผู้แต่งสะท้อนการสำนึกถึงอัตลักษณ์ถิ่นอีสานและบอกเล่าให้ผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับวิถีของชาวอีสานอย่างดียิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- คะนิงชัย วิริยะสุนทร. (2532). การวิเคราะห์เรื่องขุนนางอีสานนวนิยายท้องถิ่นอีสาน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2548). อัตลักษณ์ชุมชนภาคใต้: บทสำรวจเบื้องต้นจากเอกสาร. วารสารปริชาต ปีที่ 18, 1 (เมษายน 2548 – กันยายน 2548): 103.
- มนตรี โคตรค้นหา. ฮีตสิบสอง. เผยแพร่เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2561. <https://www.isangate.com> สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กันยายน 2561.
- ยงค์ ยโสธร. (2555). คำอ้าย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: มิ่งมิตร.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. (2531). ภาษาถิ่นตระกูลไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. (2550). ภาษาไทยถิ่นอีสาน: มรดกวัฒนธรรมบ้านเกิด. วารสารภาษาไทยและวัฒนธรรมไทย ฉบับที่ 1 ปีที่ 1 มิถุนายน - พฤศจิกายน 2550 หน้า 58 -75.
- วิณา วิสเพ็ญ. (2550). รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานจากวรรณกรรมตำรายา. มหาสารคาม: โครงการอนุรักษ์โบราณ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
- ศิรินาถ ปันทองพันธ์. (2546). การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ: “จันเฮือนดี” ต้นแบบมหรสพ ในงานศพของไทย. เผยแพร่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560.

<https://www.matichonweekly.com> สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กันยายน 2561

สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์. (2543). **คติชนวิทยา**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อภิัญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ:

คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Dorothy, H. and et.al. (1998). **Identity and Agency in Cultural Worlds**. USA: Harvard University Press.

Mead, R. (2004). "Democracy and Participation: Popular Protest and New Social Movement (Book Reviews)", **Community Development Journal**. 39 (3, 2004), 306 - 314.